

- возбуждал сомнения в законности действия местных властей // Подольские епархиальные ведомости. – 1862. – Часть официальная. – № 13. – С.107-108.
11. Перерва В.С. Історія шкільництва в містах і селах Київщини / В.С. Перерва. – Біла Церква, 2008. – 672 с.
 12. Перерва В.С. Православне Надросся у ХІХ столітті / В.С. Перерва. – Біла Церква, 2004. – 256 с.
 13. Петрушевский И. Слово в день восшествия на всероссийский престол Благочестивейшего Императора Александра II / И. Петрушевский // Киевские епархиальные ведомости. – 1863. – № 10. – С.275.
 14. Предписание духовенству не уклоняться от подписи за неграмотных крестьян уставных грамот в случаях, когда те обращаются к ним с просьбою об этом // Подольские епархиальные ведомости. – 1862. – Часть официальная. – № 16. – С.139-140.
 15. Сообщение Святейшего Синода о Высочайшей благодарности прихожанам села Осламова Ушицкого уезда за пожертвования иконы в память Царя-Освободителя // Подольские епархиальные ведомости. – 1885. – Часть официальная. – № 32. – С.591.
 16. Указ Святейшего Синода о совершении ежегодно 19 февраля заупокойного богослужения по в Бозе почившем Царе-Освободителе в память дарования крестьянам свободы от крепостной зависимости // Подольские епархиальные ведомости. – 1882. – Часть официальная. – № 22. – С.265.
 17. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі – ЦДІАУ в м. Києві). – Ф.127. – Оп.875. – Спр.1717. – Арк.6-38.
 18. ЦДІАУ в м. Києві. – Ф.442. – Оп.618. – Спр.8 а. – Арк.3-4.

The article devoted to influence of reform of 19 February 1861 on church life on Right-Bank orthodox Eparchy of Ukraine. Revealed the policy of Russian government of introduction in church life new holidays with opportunity this occasion.

Key words: *reform, Right-Bank Ukraine, peasant, emperor, church life, Right-Bank Eparchy, holidays, liturgy, orthodox clergy.*

Отримано: 20.09.2012

УДК 94:355.21(477.4)«17/18»

С. А. Сидорук

ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ РЕКРУТСЬКОЇ ПОВИННОСТІ У ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ

У статті висвітлено основні засади політики Російської імперії щодо впровадження та контролю за виконанням мешканцями Правобережної України рекрутської та суміжних їй повинностей.

Ключові слова: *рекрутська повинність, рекрутський набір, армія, державна політика, Правобережна Україна.*

Серед багатьох проблем регіональної історії України, зокрема Правобережжя, актуальним залишається вивчення питання про виконання корінними мешканцями краю військових повинностей. Дотепер у науковій літературі та в історико-краєзнавчих розвідках залишаються не з'ясованими засади державної політики у сфері рекрутської повинності населення регіону.

Лише деякі аспекти означеної проблеми висвітлені сучасними українськими істориками. В контексті дослідження інкорпорації його до складу Російської імперії, формування її владних інституцій у регіоні, історії органів військового управління та політики імперських властей щодо окремих етнічних груп населення, проблем рекрутчини торкнулися В. Шандра [41], А. Філінюк [38-40], М. Бармак [27], В. Бережанський [30], П. Слободянюк [37], С. Лисенко та Є. Чернецький [32], Н. Мацко [33].

Особливу важливість Правобережжя та його потенційні мобілізаційні можливості у виконанні рекрутської повинності зауважував канцлер О.О. Безбородько ще в 1791 р. У проекті з «польських питань». Високопосадовець підкреслював, що «... в цих землях живе чисельний відважний народ, який примножить страшну військову силу і, за потреби, може послужити заміною в середині держави багатьох надзвичайних рекрутських наборів» [23]. То ж ще напередодні приєднання правобережних українських земель до Російської імперії самодержавство небезпідставно розраховувало на значне поповнення особового складу своєї армії з цього густозаселеного регіону. Зауважимо, що імперська армія вже в той час мала некомплект особового складу понад 20%, а в польових частинах, які дислокувалися на південному та південно-західному кордоні, він складав 28% [35, с.11].

На запровадження рекрутської повинності в Правобережній Україні, крім іншого, вплинуло й те, що ще з часів Петра I участь в охороні південних рубежів від турків брала, як правило, українська за своїм складом ландміліція (прикордонні війська) [28, с.65]. Після того, як Катерина II розширила межі імперії на півдні та південному заході, українське населення стало джерелом поповнення її рядового складу російської армії. Прагнучи до уніфікації в організації та адміністративному управлінні державою, імператриця відразу ж поширила рекрутську повинність з початку на Лівобережну та Південну Україну, а після поділів Речі Посполитої – і на її Правобережжя.

Населення Правобережжя було залучене до виконання рекрутської повинності починаючи з 1794 року [6]. Законодавчою базою для проведення наборів у регіоні стали вимоги уряду від 1783 року [1, арк.6], які, безперечно, не враховували специфіку нових надбань російської корони. Зі змісту документів випливає, що царизм не мав наміру пристосовуватися до умов приєданого краю, а відразу став переносити на його територію систему рекрутської повинності за усталеними російськими стандартами. Такий підхід негативно позначився на податному населенні, а найбільше на його корінних мешканцях – українських селянах, абсолютна більшість з яких, будучи кріпосними, займали найнижчий щабель соціальної драбини.

Уже через кілька років проведення рекрутських наборів в Україні зумовило низку негативних явищ морально-психологічного та економічного характеру. На засіданні Державної ради 9 вересня 1801 р. були обговорені два проекти указу «Про набір рекрутів

із прикордонних населених пунктів». В одному з них на початку тексту акцентується увага на тому, щоб не називати «спонукальні до цього заходу причини, що можуть дати привід до різних тлумачень» [5, с.187]. Цілком очевидно, що для царських властей було не бажаним оприлюднювати справжні причини проведення рекрутських наборів. Значна увага в цьому плані приділялась офіційним формулюванням мотивації наборів.

На засіданні 17 березня 1802 р. у ході обговорення питання про відправку на військову службу втікачів і селян був вироблений підхід до відміни імператорського повеління Павла I від 19 травня 1800 р. Його учасники прийшли до висновку: скоротити підготовлений указ, не згадуючи ні про політичні обставини, ні про мораль людей, які поступали на військову службу, наголосивши лише на тому, що відданих у солдати зараховувати у рекрути відповідно до «рекрутського установлення» [5, с.187]. Це стали усвідомлювати на найвищому рівні імперської влади. Наприклад, у березні 1803 р. на засіданні Державної ради наголошувалося на тому, щоб при рекрутських наборах цивільна і духовна влада сприяла відсутності у населення страху перед військовою службою» [5, с.194]. На засіданні 8 жовтня того ж року, при обговоренні питання про ліквідацію некомплекту в армії, що складав 51263 особи, вперше офіційно визнали на державному рівні, що така значна кількість людей «від землі взятих не може не бути землеробству і населенню обтяжливою» [5, с.197-198]. Однак Держрада, мотивуючи неспокоєм станом європейських справ, прийняла ухвалу про проведення до кінця року додаткового набору по 2 рекрути з 500 душ [5, с.197-198].

Враховуючи необхідність підтримки спокою серед жителів прикордонних територій, 21 вересня 1801 р. Олександр I підписав указ «Про стягнення в прикордонних губерніях замість рекрутів грошей, по 360 рублів за рекрута...» [7]. Його чинність у Правобережній Україні поширювалася лише на мешканців населених пунктів Волинської та Подільської губерній, розташованих на відстані 100 верст від кордону. При цьому, в окремих випадках, дозволялося здавати рекрута [38, с.18]. Така практика згодом була закріплена в нормах рекрутських статутів і проіснувала аж до 1857 р. Чинність цього законоположення Микола I обмежив указом від 15 вересня 1828 р., виключивши з його юрисдикції територію прикордоння Російської імперії з Царством Польським [27, с.232].

Особлива увага до Південно-Західного краю відобразилася в російському законодавстві під час Вітчизняної війни 1812 року. Зокрема, у зв'язку з необхідністю збільшення чисельності армії, були частково скасовані обмеження щодо проведення рекрутських наборів у західному прикордонні імперії. Норма призову новобранців з правобережних губерній впродовж року двічі зменшувалась окремими указами [10; 11]. Ці факти наводять на думку про те, що з Правобережжя у 1812 р. була зібрана менша кількість рекрутів порівняно з іншими регіонами Росії. Однак аналіз документів про рекрутські набори у регіоні дає нам підстави переконатися у зворотному.

По всій імперії в 1812 р. було проведено три надзвичайних рекрутських набори [29, с.73]. Що ж до Правобережної України, то протягом року на її території з середовища мешканців було проведено чотири набори, не враховуючи створення ополчень і самостійних козацьких підрозділів, так званої «лісової сторожі» західних губерній, сформованих для потреб армії на основі царського указу 12 червня 1812 р. [9]. Набори 1812 р. відзначалися ще й тим, що в кожній губернії Правобережжя кількість рекрутів регулювалася окремими указами [2]. Зокрема один із рекрутських наборів був проведений у Волинській та Подільській губерніях на основі указу Сенату від 1 липня 1812 р. [3]. На початку осені того ж року замість рекрутів у доповнення до попереднього рекрутського набору з цих губерній в армію відправили відповідну кількість коней [4]. Відправка їх у військові частини продовжувалася до кінця 1812 р. Але при цьому не була зменшена рекрутська повинність фізичними особами, передбачена зазначеними наборами [2]. Це свідчить, що загальна кількість рекрутів з Південно-Західного краю була більшою, ніж по інших регіонах Російської імперії [36, с.9].

Проведення рекрутських наборів у цих губерніях мало важливе військово-стратегічне значення. Для прикладу розглянемо маніфест від 1 липня 1812 р. про набір у Подільській, Волинській, обох білоруських Ліфляндській і Естляндській губерніях з 500 душ по 5 рекрутів, і про збір у Сибірських губерніях замість рекрутів грошей – за кожного 2000 рублів [10]. Враховуючи загрозу окупації густозаселених західних губерній, тут проводився додатковий, третій за рік набір, щоб залучити в російську армію більшу кількість чоловічого населення (передусім з білоруських земель і частини Волині). У такий спосіб армія Росії отримала додаткове поповнення, а її супротивник втрачав можливості використати на територіях, які міг зайняти, трудові ресурси. Східні ж, сибірські губернії, більш за площею і менш заселені, очевидно, були платоспроможнішими за рахунок традиційних для них промислів та віддаленості від театру бойових дій. Тому вони, не втрачаючи працівників при безпосередньому наборі, поповнювали державну казну за неймовірно високою рекрутською повинністю. Продовжуючи таку політику, у серпні 1812 р. в Подільській і Волинській губерніях був проведений позачерговий набір (четвертий упродовж року) зі 100 душ по одному рекруту [11], а в Київській губернії – у вересні ще по 2 рекрута зі 100 душ [12]. За черговим маніфестом у листопаді того ж року в рекрути взяли по 8 осіб із 500 душ чоловічого населення [13]. Документи засвідчують, що окремі губернії були звільнені від рекрутської повинності через великі втрати в ополченні, однак це не стосувалося Правобережжя, населення якого понесло не менші жертви серед ополченців. Саме українські губернії дали половину від загальноросійських поставок для тилового забезпечення армії у війні. Лише на час 86-го чергового набору, проведеного в 1814 р., усі українські губернії були звільнені від цієї повинності [29, с.74].

Специфіка, сформованого попереднім історичним розвитком укладу життя Південно-Західного краю імперії, вимагала від

її уряду проведення виваженої соціально-економічної політики. Разом з тим, російська влада ні на крок не відступала від курсу інкорпорації Правобережжя до складу єдиної і неділимої імперії, що неминуче відбилося на законодавчих змінах і нововведеннях про рекрутську повинність. Як це часто бувало в російській історії, політичні та соціально-економічні перетворення відбувалися з приходом нового монарха. І вже з першого миколаївського набору, оголошеного в 1827 р., і до 1831-1832 рр. натуральна рекрутська повинність була поширена на інші прошарки населення, які раніше були звільнені від її виконання.

До початку другої чверті XIX ст. за чисельністю євреї Правобережної України займали друге місце після титульного етносу. Так, у Київській губернії за підсумками п'ятої ревізії (1795 р.) євреї складали 3,4% населення, восьмої (1834 р.) – 8,5%, десятої (1858 р.) – 11,6%; у Волинській – відповідно, 3,6, 13,1, і 12,7%; Подільській – 11,9, 11,2, і 11%. Загалом, по регіону питома вага євреїв з 1795 по 1858 р. виросла з 3,6 до 11,5% від загальної кількості населення [31, с.183]. Тенденція до збільшення єврейського населення не залишалася поза увагою російського царизму й 26 серпня 1827 р. імператор видав указ «Про залучення євреїв до виконання натуральної рекрутської повинності, з відміною грошового збору, що її заміняв» [14] і затвердив «Статут рекрутської повинності й військової служби євреїв» [15] з кількома доповненнями, що розтамуачували обов'язки цивільного начальства, губерньського правління і військових прийомщиків у зв'язку з рекрутським набором та військової присяги євреїв.

Указ не залишав жодного сумніву в тому, що уряд розумів єврейську проблему. В документі євреї розглядалися як певний окремий соціальний стан. Поширення рекрутчини на нього пояснювалось наміром властей зрівняти всі стани у виконанні державних повинностей. Статут рекрутської повинності конкретизував це положення: євреї мають проходити військову службу нарівні з іншими підданими [34, с.44].

У зв'язку з активізацією політики уряду Миколи I, спрямованої на зміну соціальної структури населення Правобережжя, починаючи з кінця 20-х рр. XIX ст., з'явилася низка законодавчих актів, якими вносились певні корективи в організацію та проведення рекрутських наборів. У 1829 р. згідно з положенням про шляхту західних губерній, крім грошового оподаткування (12 руб. з диму та 4 руб. сріблом з душі), на осілу шляхту передбачалося поширення рекрутського набору. Служба для рекрутів цієї категорії мала складати 8 років [32, с.37]. Однак реалізація цих вимог затягнулася і була здійснена вже після початку Листопадового польського повстання, яке прискорило наступ самодержавства на шляхетські привілеї.

За даними А.В. Баженова, внаслідок процесу декласації 88 тис. осіб польської шляхти Правобережної України, які не змогли довести своє шляхетське походження, царським указом від 19 жовтня 1831 року були зараховані до стану громадян та однодворців [26; 24]. На цій основі колишня шляхта, втративши дворянський

статус, підлягала з 1 січня 1833 року сплаті подушного податку та виконанню державних повинностей, зокрема рекрутської. Строк служби рекрутів зі стану однодворців і громадян визначався вже не 8, а 15 роками. Перший набір був проведений із розрахунку 10 рекрутів з 500 душ [16], що прирівнювалося до посиленого набору. Єдиним способом легально уникнути рекрутчини для колишніх шляхтичів було потрапити до категорії почесних громадян.

Нормативно-правову базу про рекрутську повинність неодноразово доповнювали розпорядженнями та іншими юридичними актами щодо її виконання однодворцями та громадянами західних губерній. До них належали: указ від 6 листопада 1831 р. [17] та положення Комітету Міністрів від 6 травня 1833 р. [18], що дозволили громадян і однодворців західних губерній наймати в рекрути селянським і міщанським громадам усіх губерній імперії; указ від 4 липня 1834 р. [20], за вимогами якого відправці на службу підлягали в першу чергу особи, які не мали постійних занять і були відомі розгульним життям (у Правобережжі це перш за все стосувалося однодворців). Щоб пришвидшити і збільшити кількість рекрутів із однодворців Комітет Міністрів 6 березня 1834 р. дозволив міщанам і державним селянам наймати їх на солдатську службу в залік майбутніх рекрутських наборів [19].

Показовим у плані політики щодо військової повинності однодворців є той факт, що з 1843 р., незважаючи на узаконену в рекрутському статуті практику набору з різних смуг імперії, окремими царськими указами рекрути із числа однодворців і громадян західних губерній набиралися щорічно. Того ж року, при проведенні чергового четвертого часткового набору з губерній Східної смуги, в армію було взято по 10 рекрутів із 1000 душ у Київській, Подільській, Волинській та низці білоруських губерній [21]. Як бачимо, для «найвищої волі» раніше видані законодавчі акти не мали особливого значення, якщо йшлося про рекрутчину в Південно-Західному краї.

При черговій зміні монарха у державну політику були внесені нові корективи стосовно єврейського населення, в тому числі і у сфері рекрутської повинності. Наступний імператор – Олександр II в коронаційному маніфесті 1856 р. розпорядився: «Рекрутів з євреїв приймати тих же років і якостей, які визначені для рекрутів інших станів, після чого прийом в рекрути малолітніх євреїв відмінити» [22]. Водночас, був скасований інститут військових кантоністів, так що єврейські кантоністи молодші 20 років, навіть якщо вже вступили на військову службу, повертались до своїх батьків. Ті солдати-євреї, що відслужили повний строк, отримували право жити на будь-якій території Російської імперії. Крім того, маніфест «пробачав» єврейському населенню чималі податкові борги за минулі роки [22].

З роками загальна кількість єврейського населення Правобережної України значно збільшилася. Зокрема, в Подільській губернії на початок 60-х рр. євреї складали більше 50% мешканців міст і містечок [25, с.12]. У зв'язку з цим Міністерство внутрішніх справ Росії, за розпорядженням царя, провело перерозподіл єврейських громад по нових рекрутських дільницях із припискою

потенційних новобранців за місцем проживання у Київській, Волинській і Подільській губерніях. В Подільській губернії для проведення наборів з єврейського населення було створено 7 нових рекрутських дільниць [37, с.85].

Зважаючи на значну кількість нормативних документів Російської імперії, які, при потребі, доповнювали законодавчу базу щодо виконання рекрутської повинності та її поширення на окремі категорії населення (євреї, однодворці та громадяни західних губерній), центральні органи влади усвідомлювали необхідність впорядкування всієї мобілізаційної системи за єдиним зразком і визначення загальних правил проведення наборів та організації прийому рекрутів. Тому, попри маніфести і укази, що регламентували час, умови, процедуру та квоту кожного рекрутського набору, основними нормативними документами, згідно з якими проводилися рекрутські набори на місцях, були рекрутські статuti, які й регламентували виконання рекрутської повинності різними категоріями населення імперії. Всі редакції означених статутів містили норми або додаткові правила щодо прийому на військову службу представників суспільних верств, які, в силу свого етнічного чи соціального походження, вирізнялися з загальної маси податних станів.

Отже, на підставі аналізу законодавчої і нормативної бази Російської імперії щодо виконання населенням Правобережжя рекрутської повинності, можна стверджувати, що рекрутські набори на його території від першого в 1794 р. до останнього на початку 1874 рр. проводилися виключно на російській юридичній базі. Вони приймалися з урахуванням історичних особливостей у плані організації, оскільки на перших порах були зумовлені обережною політикою інкорпорації територіальних надбань. Особливе геополітичне становище Правобережжя подекуди вимагало спеціального регулювання норм виконання рекрутської повинності, що враховували органи влади передусім у воєнні роки. Соціальна та етнічна структура населення Південно-Західного краю істотно відрізнялася від центральних російських губерній, що спонукало російський уряд розробляти та втілювати в життя низку законодавчих актів, залучаючи до виконання рекрутської повинності все більшу кількість населення регіону. Загалом рекрутська повинність виконувалася на основі положень «генерального установлення» 1766 р. та рекрутських статутів 1827, 1831, 1857, 1862 рр. і лише остання редакція рекрутського статуту, що була пов'язана зі скасуванням кріпосного права, мала дієвий вплив на організацію та проведення рекрутських наборів у Правобережній Україні.

Список використаних джерел:

1. Держархів Хмельницької області, ф.227, оп.1, спр.6. Т.1, 683 арк.
2. РГИА СПб, ф.1263, оп.1, д.35, 358 л.
3. РГИА СПб, ф.1284, оп.8, д.169, 26 л.
4. РГИА СПб, ф.1286, оп.2, д.161, 48 л.
5. Архив государственного совета. Т. III, ч. I. Царствование Александра I-го (1801 – 1810 гг.). – СПб. : Тип. Второго отделения собственного его императорского величества Канцелярии, 1878. – 468 с.

6. ПСЗРИ-1. – СПб. – 1830. – Т. XXIII. – № 17249.
7. ПСЗРИ-1. – СПб. – 1830. – Т. XXVI. – № 20019.
8. ПСЗРИ-1. – СПб. – 1830. – Т. XXXI. – № 25092.
9. ПСЗРИ-1. – СПб. – 1830. – Т. XXXII. – № 25138.
10. ПСЗРИ-1. – СПб. – 1830. – Т. XXXII. – № 25172.
11. ПСЗРИ-1. – СПб. – 1830. – Т. XXXII. – № 25211.
12. ПСЗРИ-1. – СПб. – 1830. – Т. XXXII. – № 25220.
13. ПСЗРИ-1. – СПб. – 1830. – Т. XXXII. – № 25279.
14. ПСЗРИ-2. – СПб. – 1832. – Т. II. – № 1329.
15. ПСЗРИ-2. – СПб. – 1832. – Т. II. – № 1330.
16. ПСЗРИ-2. – СПб. – 1832. – Т. VI. – № 4869.
17. ПСЗРИ-2. – СПб. – 1832. – Т. VI. – № 4926.
18. ПСЗРИ-2. – СПб. – 1832. – Т. VIII. – № 6176.
19. ПСЗРИ-2. – СПб. – 1835. – Т. IX. – № 6887.
20. ПСЗРИ-2. – СПб. – 1835. – Т. IX. – № 7249.
21. ПСЗРИ-2. – СПб. – 1844. – Т. XVIII. – № 17028.
22. ПСЗРИ-2. – СПб. – 1857. – Т. XXXI. – № 30888.
23. Проект Безбородка по польским делам 1791 года // Стегний П.В. Разделы Польши и дипломатия Екатерины II. 1772. 1793. 1795 / П.В. Стегний. – М. : Междунар. отношения, 2002. – С.652.
24. Статут рекрутської повинності й військової служби євреїв. 1827. Серпня 26 // ПЗЗРІ. – СПб., 1832. – Зібрання 2. – Т. II. – № 1330. – С.727-741.
25. Статистические сведения о Подольской губернии за 1862, 1863 и 1864 годы / [состав. А. Демьяненко]. – Каменец-Подольск : Тип. губерnsk. управления, 1865. – 21 с.
26. Баженов А.В. Восстание 1830-1831 гг. на Правобережной Украине : автореф. дис. ... канд. ист. наук: спец. 07.00.03 «Всеобщая история» / А.В. Баженов. – К., 1973. – 28 с.
27. Бармак М.В. Формування владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / М.В. Бармак. – Тернопіль : Астон, 2007. – 512 с.
28. Бескровный А.Г. Русская армия и флот в XVIII веке / А.Г. Бескровный. – М. : Наука, 1958. – 648 с.
29. Бескровный А.Г. Русская армия и флот в XIX веке. Военно-экономический потенциал России / А.Г. Бескровный. – М. : Наука, 1973. – 616 с.
30. Бережинський В.Г. Реформування місцевих органів военного управління: історичний досвід / В.Г. Бережинський // Бюлетень военно-наукової інформації. – К. : Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, 2004. – № 1. – С.57-77; Йога ж. Історичний досвід створення та функціонування органів військового управління / В.Г. Бережинський // Матеріали семінару «Реформування системи місцевих органів військового управління». – К. : Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України, 2004. – С.26-28.
31. Кабузан В.М. Украинцы в мире: динамика численности и расселения. 20-е годы XVIII века – 1989 год: формирование этнических и политических границ украинского этноса / В.М. Кабузан ; Ин-т рос. истории РАН. – М. : Наука, 2006. – 658 с.
32. Лисенко С. Правобережна шляхта (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) / С. Лисенко, Є. Чернецький. – Біла Церква : ТОСК, 2002. – 394 с.
33. Мацко Н.С. Імперські військові формування на Правобережній Україні та пов'язані з ними повинності (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) [Електронний ресурс] / Н.С. Мацко. – Режим доступу: www.Vuzlib.com.
34. Петровский-Штерн Й. Евреи в русской армии: 1827-1914 / Йоханан Петровский-Штерн. – М. : Новое литературное обозрение, 2003. – 556 с.

35. Прудников Ю.Ф. Комплектование Русской армии (1794-1804 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук: спец. 07.00.02 «Отечественная история» / Ю.Ф. Прудников. – М., 1972. – 22 с.
36. Сидорук С.А. Проблема рекрутської повинності мешканців Правобережної України в законодавчих і нормативних актах Повного зібрання законів Російської імперії / С.А. Сидорук // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : зб. за підсумками звітної наук. конф. викладачів і аспірантів. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Поділ. держ. ун-т, 2007. – Вип. 6 : в 3-х т. – Т. 1. – С.8-10.
37. Слободянюк П.Я. Єврейські общини Правобережної України : [наукове історико-етнологічне видання] / П.Я. Слободянюк. – Хмельницький, 2005. – 409 с.
38. Філінюк А.Г. Рекрутська повинність у Правобережній Україні на межі XVIII–XIX століть / А.Г. Філінюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : зб. за підсумками звітної наук. конф. викладачів і аспірантів. – Кам'янець-Подільський : Кам.-Поділ. держ. ун-т, 2004. – Вип. 3 : в 3-х т. – Т.1. – С.17-20.
39. Філінюк А.Г. Вплив церковно-релігійного чинника на особливості виконання рекрутської повинності населенням Поділля / А.Г. Філінюк, С.А. Сидорук // Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2008. – Т.12: Матеріали восьмого круглого столу «Культура, освіта і просвітницький рух на Поділлі. Присвячено 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка». – С.230-244.
40. Філінюк А.Г. Правобережна Україна наприкінці XVIII – на початку XIX ст.: тенденції розвитку і соціальні трансформації : монографія / А.Г. Філінюк. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – 728 с.
41. Шандра В.С. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX століття / В.С. Шандра. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2005. – 427 с.

In the article basic principles of politics of the Russian empire are reflected in relation to introduction and control after implementation of Right-bank Ukraine of recruit and contiguous to her duties habitants.

Key words: recruit duty, recruit set, army, public policy, Right-bank Ukraine.

Отримано: 17.05.2012

УДК 94(485):355.48«1709/1714»

О. М. Слісаренко

БУКОВИНСЬКИЙ ПРИКОРДОННИЙ ІНЦИДЕНТ 1709 РОКУ

Статтю присвячено аналізу маловідомих подій Північної війни, що стали одним з приводів до російсько-турецької війни 1710–1713 рр.

Ключові слова: іррегулярні війська, задача в полон, переправа, прикордонний конфлікт.

В історії України першої половини XVIII ст. однією з найбільш значущих подій вважається Полтавська битва 27 червня (8 липня) 1709 р. Її результати позбавили Україну шансу на здобуття незалежності у Новий час, час буржуазних революцій, час утворення модерних націй.